

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.4.1/10>

Бойко Я. В.

Київський національний університет технології та дизайну

УСНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД КОМУНІКАЦІЇ

У статті досліджено основні риси усного перекладу як особливого виду комунікації. Актуальність теми визначається тим, що усний переклад є унікальним видом комунікації, що забезпечує ефективне спілкування між людьми різних національностей і культур у сучасному глобалізованому світі, відіграючи важливу роль у політиці, бізнесі, освіті, науці та соціальній сфері.

Метою дослідження є висвітлення усного перекладу як особливого виду комунікації. У ході дослідження визначено сутність усного перекладу як комунікативного процесу, схарактеризовано основні види усного перекладу, виявлено властиві усному перекладу перекладацькі помилки й визначено основні труднощі, з якими стикається перекладач у процесі усного перекладу, та способи їх подолання.

Проведене дослідження демонструє, що усний переклад є близьким до двомовної комунікації, оскільки і перекладачі, і білінгви мають високий рівень мовної компетенції та усвідомленого використання мови. Усний переклад, який поділяється на синхронний і послідовний, відбувається в присутності автора (адресата) й одержувача інформації (адресанта). Синхронний переклад, що виконується одночасно з мовленням, є складнішим через потребу швидко обробляти великий обсяг інформації та передавати всі нюанси мови, тоді як послідовний переклад надає перекладачеві більше часу для аналізу і формулювання фраз. Якість усного перекладу залежить не лише від перекладача, а й від мовця. Зокрема, мовцеві варто говорити чітко, уникати довгих і складних речень, ідіом, жаргону та специфічного гумору. Основні труднощі усного перекладу, такі як розуміння мови оригіналу, швидкість мовлення, акценти та культурні відмінності, можуть долатися за допомогою таких стратегій, як прохання повторити, змінити стиль мовлення, роз'яснити, використати іншу мову, підвищення концентрації на мові оригіналу, використання гаджетів і невербальних засобів комунікації. Успішний усний переклад вимагає від перекладача високих навичок слухання, відмінних сенсорних, моторних і когнітивних здібностей, багатого словникового запасу, знання культур, стресостійкості, самоконтролю й емоційної стійкості.

Ключові слова: усний переклад, двомовна комунікація, адресат, адресант, перекладацькі помилки, стратегії подолання труднощів перекладу.

Постановка проблеми. Усний переклад – це переклад усного спілкування між людьми, які розмовляють різними мовами. Він передбачає перетворення вимовлених речень з однієї мови на іншу в реальному часі. Усний переклад є унікальним видом комунікації, який відіграє важливу роль у сучасному глобалізованому світі. Актуальність його вивчення обумовлена декількома ключовими факторами. По-перше, глобалізація та зростаюча взаємодія між країнами та культурами вимагають ефективного спілкування. Усний переклад дозволяє подолати мовний бар'єр і сприяє кращому розумінню між людьми різних національностей. По-друге, у сфері політики та дипломатії усний

переклад є незамінним інструментом. Він забезпечує точність і ясність під час переговорів, конференцій та інших дипломатичних заходів. Усний переклад також важливий у бізнесі, де міжнародні угоди та переговори вимагають точного спілкування між сторонами. У сфері освіти та науки усний переклад сприяє обміну знаннями та ідеями між дослідниками і студентами з різних країн. Окрім того, усний переклад має соціальне значення, оскільки допомагає забезпечити доступ до медичних, юридичних та інших важливих послуг для людей, які не володіють мовою країни проживання. Це дозволяє забезпечити рівність можливостей і прав для всіх членів суспільства.

Враховуючи високий рівень сучасного розвитку міжкультурних контактів, і теоретики, і практики перекладу розуміють обмеженість погляду на переклад як на просто мовну / мовленнєву діяльність [1, с. 3]. Тому переклад, зокрема, усний, є видом комунікації, оскільки його основна функція полягає в тому, щоб забезпечити спілкування між людьми, розділеними мовними бар'єрами. Усний переклад є особливим видом комунікації, оскільки комунікація здійснюється між мовами та культурами, а це означає, що перекладачі мають обробляти інформацію та бути посередниками між різними мовними, соціальними та культурними контекстами [8, с. 1]. Таким чином, і усний переклад як комунікація, і комунікація в процесі усного перекладу є складними видами комунікації, які забезпечують багатий простір для міждисциплінарних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам усного перекладу присвячена низка наукових праць, зокрема, таких дослідників, як Т. Андрієнко [1], П. Хетаї [2], Д. Хасанхонова [4]. Усний переклад як вид комунікації вивчали Б. Ванг [8], У. А. М. Саїд [7]. Проблеми та труднощі усного перекладу висвітлено у працях Л. Карджадіу [3], Д. Манкаускін [5], С. Р. Муртінгіш [6]. Однак аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про необхідність систематизації матеріалу із зазначеного питання та комплексного вивчення усного перекладу як особливого виду комунікації.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у вивченні усного перекладу як особливого виду комунікації. Відповідно до мети поставлено такі завдання: 1) визначити сутність усного перекладу як комунікативного процесу; 2) дослідити основні види усного перекладу; 3) виявити перекладацькі помилки, властиві усному перекладу; 4) охарактеризувати основні труднощі, з якими стикається перекладач у процесі усного перекладу, та способи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Переклад можна визначити як мовне посередництво в міжмовній

(міжкультурній) комунікації. Мовна комунікація як обмін інформацією, емоціями, ставленнями між індивідами чи групами схематично представлена Р. Якобсоном (*цит. за:* [1, с. 6]) як передача повідомлення від адресанта (відправника) до адресата (реципієнта) (рис. 1).

Іншими факторами, що впливають на акт комунікації, є: контекст, який розглядається широко як усі знання, важливі для розуміння повідомлення; контакт, що передбачає існування середовища (повітря, що передає звуки, технічний пристрій або папір), що робить спілкування фізично можливим, і код, яким у випадку мовного спілкування є природна мова [1, с. 6].

Під час комунікації однією мовою адресант і адресат повідомлення використовують один і той же самий код (мову). Процес двомовної міжкультурної комунікації включає такі базові поняття, як мова оригіналу та мова перекладу, відправник (адресант, автор) та одержувач (адресат), причому центральним поняттям є повідомлення, що передається. Відправник є автором оригінального тексту та передавачем повідомлення у процесі спілкування. Мова, якою створено текст, або мова оригіналу, – це мова, з якої виконується переклад. Відправник адресує своє повідомлення одержувачу (читачеві або слухачеві, залежно від форми спілкування). У двомовному спілкуванні відправник і одержувач розмовляють різними мовами, і одержувач не розуміє повідомлення відправника через мовний бар'єр. У цьому випадку комуніканти (адресант і адресат) потребують допомоги перекладача, який може декодувати повідомлення мовою оригіналу та представити його мовою адресата, тобто мовою, на яку виконується переклад [1, с. 6] (рис. 2).

Коли перекладачі працюють в усному режимі, їх спілкування має деякі риси усного двомовного спілкування. Так, наприклад, перекладачі та звичайні білінгви демонструють широкий діапазон мовної компетенції, свідомого використання мови тощо. Білінгви та перекладачі не можуть розріз-

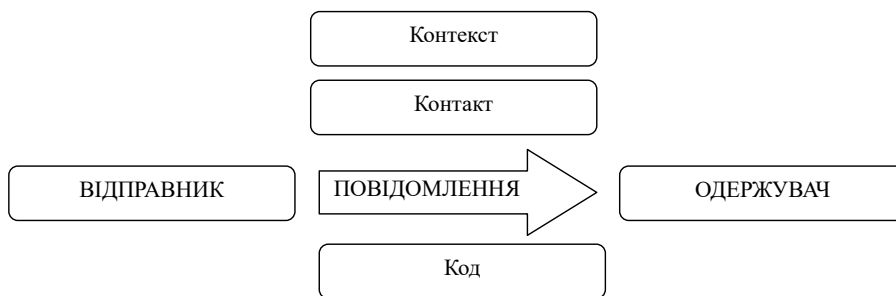

Рис. 1. Комунікативна модель перекладу Р. Якобсона (за [1, с. 6])

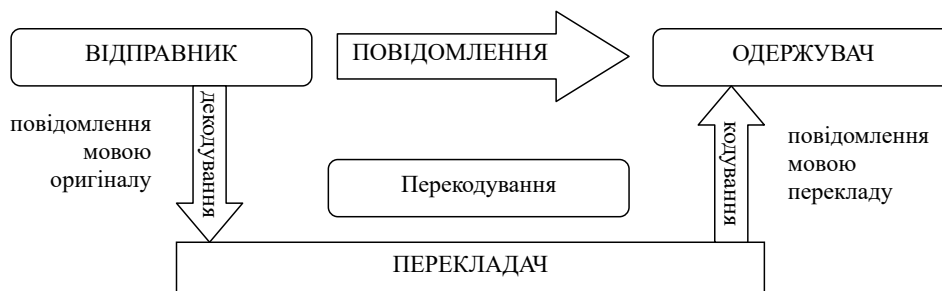

Рис. 2. Переклад як комунікативний процес декодування змісту повідомлення [1, с. 6]

нятися лише на основі жодної з цих ознак. Більше того, людина може належати до обох категорій одночасно. Деякі перекладачі є білінгвами від народження, і поза роботою вони можуть брати участь у двомовному спілкуванні для власних комунікативних цілей, тоді як деякі білінгви можуть іноді перекладати як непрофесійні перекладачі.

Крім того, усний переклад зазвичай відбувається в ситуації, коли присутні і автор тексту мовою оригіналу, і одержувач інформації. Таким чином, успіх комунікації не залежить повністю від точної передачі кожного відтінку значення або абсолютної відповідності нормам мови перекладу, а в багатьох ситуаціях прийнятно надавати приблизний переклад [2, с. 8].

Усний переклад поділяється на два види: синхронний і послідовний. Синхронний переклад – найскладніший із них. Цей вид усного перекладу можна визначити як такий, що виконується одночасно з висловлюванням мовою оригіналу за допомогою технічних засобів у спеціально обладнаній кабіні і під час якого велика кількість інформації збирається й обробляється в дуже обмежений проміжок часу.

У перекладача-синхроніста немає часу на підбір слів, оскільки він повинен абсолютно чітко передати всі нюанси мови оригіналу одночасно з мовцем. Додаткову складність синхронному перекладу надають індивідуальні особливості мовлення людини. У мові міжнародного спілкування існує стільки відмінностей у вимові, акценті, лексичних і граматичних особливостях, характерних для різних країн, регіонів і соціальних груп, що навіть висококваліфікований перекладач, який має стежити за швидкістю і строгістю мови адресанта, може помилитися чи розгубитися [4, с. 18].

Під час усного синхронного перекладу адресант говорить і часто майже не усвідомлює, що йому перекладають. Оскільки перекладач говорить одночасно з оратором, йому не потрібно запам'ятовувати або записувати те, що говорить оратор. Синхронний переклад більше підходить

для конференцій, семінарів та інших офіційних заходів із великою кількістю учасників і вимагає спеціального перекладацького обладнання [3, с. 95].

Інший тип усного перекладу (послідовний) вважається набагато простішим. Доповідач робить паузи у своєму мовленні, а перекладач використовує ці паузи для озвучення перекладу. У цьому випадку у нього є трохи часу, щоб подумати над побудовою фрази і вибрати найбільш підходящі слова. Однак, так чи інакше, існують дуже серйозні часові обмеження, яких перекладач повинен суворо дотримуватися. Він повинен вимовляти переклад практично одночасно з тим, хто говорить іноземною мовою, або відразу після того, як вимовляє свою фразу [4, с. 18].

Тож при послідовному перекладі в момент часу говорить одна особа, і перекладач має час проаналізувати повідомлення в цілому, що полегшує процес перекладу повідомлення за лічені секунди. Послідовний переклад застосовується під час невеликих зустрічей і часто сприяє більш правильному усному перекладу, ніж синхронний. Тим не менш, цей тип усного перекладу також має свої недоліки, враховуючи те, що він робить перекладачів відкритими та помітними; вимагає великої концентрації та впевненості; і може бути дуже виснажливим [3, с. 95].

Неякісний усний переклад може призвести до провалу комунікації. У найгіршому випадку співрозмовники можуть неправильно зрозуміти один одного й отримати неточне уявлення про тему повідомлення. Така ситуація може виникнути через недостатню обізнаність чи відповідальність з боку організатора, недисциплінованість учасників, погану артикуляцію, незнання та недостатню точність у термінології, нерозуміння учасниками актуальності теми, недостатню повагу до стилів мовлення тощо.

Щоб уникнути подібних ситуацій, мовець повинен розуміти, що він звертається до адресата через перекладача, і якщо його мова плу-

тана або не впорядкована, то перекладач не має іншого виходу, як передати нечітке повідомлення. Мовець має бути уважним до темпу виступу. Він має говорити звичайним тоном і, наскільки це можливо, слідувати темпу перекладача. Мовці не повинні говорити одночасно, оскільки перекладач не може перекласти все, що вони говорять. Крім того, їм слід уникати довгих і складних речень або абзаців і говорити простими, стислими реченнями. Мовець також повинен враховувати свою вимову та за можливості уникати використання ідіом, жаргону, аббревіатур і специфічного гумору, щоб уникнути інших потенційних джерел непорозуміння [3, с. 95].

Усний переклад як особливий вид комунікації характеризується також відмінним від письмового набором типових помилок перекладача, до яких належать, зокрема:

1) незаповнені паузи понад 3 секунди, яких немає у вихідному тексті; довге мовчання може бути неприємними для адресата з точки зору вільного мовлення та може вказувати на те, що перекладач має труднощі у виконанні завдання, тому адресат може відчувати, що не отримує достовірну інформацію, що може підірвати довіру до перекладача;

2) заповнені паузи, які є вокалізованими коливаннями, наприклад, надмірне використання вигуків, яких немає у повідомленні мовою оригіналу; як і незаповнені паузи, вони сигналізують про те, що перекладач має певні труднощі, а також можуть підірвати довіру до перекладача;

3) мовні помилки – це надзвичайно широка категорія, яка включає низку показників: а) фальстарту, які виникають, коли перекладачі переривають переклад речення та починають нове, що може призвести до неправильного перекладу та відхилення; б) незакінчені речення; в) помилки у вимові; г) самовиправлення, коли перекладачі заново відтворюють вихідний сегмент, який вони вже переклали; д) повторення слова чи групи слів без будь-якого риторичного чи стилістичного значення; е) лінгвістична інтерференція мови оригіналу як результат аудіального впливу мови оригіналу або тексту оригіналу на структури / елементи тексту оригіналу, що призводить до відхилення від норм мови оригіналу; ж) помилки у мові перекладу: неприродний вибір слів, неправильні закінчення слів і подібні помилки, які носії мови помітять і вважатимуть драгуючими [5, с. 4–5].

Основними труднощами, з якими стикається перекладач у процесі усного перекладу, визначають проблеми розуміння мови оригіналу, недо-

статній лексичний запас, швидкість мовлення мовця, проблеми розуміння акцентів, належність до різних культур. Щоб подолати ці труднощі у процесі усного перекладу перекладач може використовувати різні стратегії.

1. Прохання повторити. Стратегія використовується для вирішення труднощів, пов'язаних із швидкістю мовлення і труднощів з акцентами. Зокрема, якщо мовець говорить занадто швидко, перекладач може попросити його повторити сказане, щоб чітко зрозуміти, що саме було сказано, і уникнути непорозуміння при перекладі. У деяких випадках перекладач дійсно повинен перепитати та уточнити, щоб отримати більш повну інформацію.

2. Прохання використати іншу мову. Ця стратегія використовується для подолання труднощів, пов'язаних із лексичним запасом перекладача. Перекладач може попросити мовця використовувати іншу відому обом мову, особливо якщо мовець має низький рівень володіння мовою оригіналу.

3. Підвищення концентрації на мові оригіналу. Стратегія дозволяє долати труднощі в розумінні швидкості мовлення мовця і труднощі в розумінні акцентів шляхом підвищення рівня уваги до мови оригіналу, акценту певного мовця. Тож щоб зрозуміти зміст висловлювання, перекладач повинен зосередитися на тому, що той говорить, і як саме він говорить.

4. Прохання роз'яснити. Прохання про роз'яснення використовується, коли перекладач має труднощі в розумінні акцентів. Перекладач може перепитати значення, якщо він не може зрозуміти суть лексичної одиниці, здебільшого через незнайомий акцент. Тож перекладачеві доцільно попросити мовця уточнити значення, щоб гарантувати, що переклад відповідає тому, що закладалося у висловлювання.

5. Прохання до мовця змінити стиль мовлення. Ця стратегія використовується для подолання труднощів у розумінні швидкості мовлення співрозмовників і труднощів у розумінні акцентів. Перекладач може попросити мовця говорити голосніше або повільніше. Таким чином, цю стратегію можна використовувати, щоб уникнути непорозуміння.

6. Використання гаджетів. Використання смартфона може вирішити проблему нестачі словникового запасу та труднощів із розумінням вимови. Зокрема, онлайн-словники доцільно використовувати як зовнішній довідковий матеріал, коли перекладач недостатньо обізнаний у темі розмови. Смартфони або мобільні додатки полегшують розуміння мови оригіналу та можуть надати перекладачеві додаткову інформацію.

7. Використання невербальних засобів комунікації. Ця стратегія застосовується для вирішення проблеми браку словникового запасу. Перекладач може використовувати мову тіла, щоб подолати труднощі під час усного перекладу, і щоб одержувач міг зрозуміти те, що він намагається пояснити. Мова тіла є ефективним інструментом для спілкування з іншими, доповнює інформацію, що передається вербально [6, с. 229–230].

Для забезпечення успішного усного перекладу перекладач повинен володіти спеціальними навичками та якостями, зокрема:

1) бути гарним слухачем: перекладач повинен вловлювати кожне слово, кожен намір і кожне значення; він має розуміти зміст повідомлення, складеного мовою оригіналу, одночасно створюючи та формулюючи те саме повідомлення мовою перекладу;

2) мати відмінні сенсорні, моторні та когнітивні навички; усі ці навички мають працювати одночасно, щоб не лише мова, але й усі нюанси були сприйняті та передані зрозумілим способом, і в стислі терміни;

3) володіти багатим словниковим запасом мовою оригіналу та мовою перекладу, оскільки усні перекладачі працюють у режимі реального часу і рідко можуть звернутися до надійного словника чи довідкових матеріалів; усні перекладачі повинні мати ґрунтовні знання у сфері, якої стосується переклад, а також скорочень або жаргону, пов'язаних із цією сферою;

4) знати культуру мов, з яких і на які вони перекладають, наприклад, якщо політичне послання зроблено однією мовою, перекладач має бути готовим перетворити його на відповідну заяву, зрозумілу цільовій аудиторії;

5) бути стресостійким і здатним до самоконтролю під час спілкування зі складними мовцями: не всі мовці говорять із відмінною точністю та ясністю, до того ж, буває важко розуміти акценти, тому перекладачі повинні зберігати холоднокровність і спокій навіть у, здавалося б, складних ситуаціях;

6) виявляти емоційну стійкість, наприклад, юридичні та медичні перекладачі часто залучаються до резонансних справ або працюють у таких умовах, які важко сприймати, як-от судові процеси щодо вбивства, невідкладної медичної допомоги чи навіть смерті; у таких випадках вони повинні демонструвати високий рівень стійкості та самоконтролю [7, с. 195].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Коли перекладачі працюють в усному

режимі, їхнє спілкування схоже на звичайне двомовне спілкування, оскільки як перекладачі, так і білінгви демонструють широкий діапазон мовної компетенції та свідомого використання мови. Усний переклад, що поділяється на синхронний та послідовний, відбувається в присутності автора (адресанта) й одержувача (адресата) інформації. Синхронний переклад, який виконується одночасно з мовленням, є складнішим через необхідність швидкого оброблення великої кількості інформації та передачі всіх нюансів мови, тоді як послідовний переклад передбачає для перекладача більше часу для аналізу і формулювання фраз. Однак, незважаючи на те, що послідовний переклад може бути точнішим, він також значної концентрації та впевненості і може бути виснажливим.

Неякісний усний переклад може призвести до провалу комунікації, оскільки співрозмовники можуть неправильно зрозуміти один одного через погану артикуляцію, недостатню точність у термінології або нерозуміння теми. Щоб уникнути цього, мовець повинен говорити чітко, уникати довгих і складних речень, ідіом, жаргону та специфічного гумору.

Основними труднощами усного перекладу є розуміння мови оригіналу, недостатній лексичний запас, швидкість мовлення, акценти та культурні відмінності, які перекладач може подолати, використовуючи стратегії, такі як прохання повторити, змінити стиль мовлення, роз'яснити, використати іншу мову; підвищення концентрації на мові оригіналу; використання гаджетів і невербальних засобів комунікації. Для успішного усного перекладу перекладач повинен володіти спеціальними вміннями, такими як високий рівень навичок слухання, відмінні сенсорні, моторні та когнітивні здібності, багатий словниковий запас, знання культури мови оригіналу, стресостійкість, здатність до самоконтролю й емоційну стійкість.

Проведене дослідження демонструє широкі перспективи для подальших розвідок. Зокрема, додаткового вивчення вимагають когнітивні процеси, які відбуваються під час усного перекладу, що дозволить краще зрозуміти, як саме перекладачі обробляють і відтворюють інформацію в режимі реального часу. Також доцільним постає вивчення впливу культурних і соціальних факторів на якість перекладу, що допоможе розробити ефективні стратегії міжкультурної комунікації. Нарешті, дослідження професійного розвитку перекладачів і методів навчання може сприяти підвищенню стандартів і якості усного перекладу.

Список літератури:

1. Andrienko T., Chumak N., Kinshchak O., Oryshechko-Bartoza T., Shpeniuk I., Stoyanova I. Intercultural Communicative Interaction: Translation Concepts. Ed. by T. Andrienko. Silicon Valley: VEGA Press, 2019. 315 p.
2. Heltai P., Lanstyák I. Translation and Bilingual Language Use: Two Subtypes of Bilingual Communication. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/324573287_Translation_and_Bilingual_Language_Use_Two_Subtypes_of_Bilingual_Communication (дата звернення: 12.07.2024).
3. Karjagdiu L., Krasniqi S. Written and oral translation challenges and solutions in Kosovo. *Homeros*. 2020. Vol. 3. Is. 2. P. 91–96.
4. Khasankhonova D., Daminov N. Scientific classification of oral translation. *Society and Innovations*. 2023. Vol. 4 (5/S). P. 16–19.
5. Mankauskienė D. Problems and difficulties in simultaneous interpreting from the point of view of skill acquisition. URL: https://www.academia.edu/36698339/Problems_and_difficulties_in_simultaneous_interpreting_from_the_point_of_view_of_skill_acquisition (дата звернення: 12.07.2024).
6. Murtiningsih S. R., Ardlillah Q. F. Investigating Students' Challenges and Strategies When Interpreting. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2020. Vol. 518. P. 224–232.
7. Saeed W. A. M. Translation and interpretation the differences, the challenges, the qualities and requirements: A comparative study. *International Journal of Contemporary Applied Researches*. 2019. Vol. 6. No. 6. P. 188–199.
8. Wang B., Gu C. Editorial: Translation and interpreting as communication: necessity and significance of studies about translated and interpreted communication. *Frontiers of Communication*. 2023. Vol. 8. P. 1–4.

Boiko Ya. V. ORAL TRANSLATION AS A SPECIAL TYPE OF COMMUNICATION

The article examines the basic features of oral translation as a special type of communication. The relevance of the research is determined by the fact that oral translation is a unique type of communication that provides effective communication between people of different nationalities and cultures in the modern globalized world, playing an important role in politics, business, education, science and the social sphere.

The aim of the research is to elucidate oral translation as a special type of communication. In the course of the study, the essence of oral translation as a communicative process was determined, the main types of oral translation were investigated, translation errors characteristic of oral translation were identified, and the main difficulties faced by the translator in the process of oral translation and the ways to overcome them were characterized.

The conducted research demonstrates that oral translation is close to bilingual communication, as both translators and bilinguals have a high level of language competence and conscious language use. Oral translation, which is divided into simultaneous and consecutive one, occurs in the presence of the author (sender) and the recipient (addressee) of the information. Simultaneous translation, which is performed simultaneously with speech, is more difficult due to the need to quickly process a large amount of information and convey all the nuances of the language, while consecutive translation gives the translator more time to analyze and formulate phrases. The quality of oral translation depends not only on the translator, but also on the speaker. In particular, the speaker should speak clearly, avoid long and complex sentences, idioms, jargon, and specific humour. The major difficulties in oral translation, such as understanding the source language, speaking pace, accents and cultural differences, can be overcome by strategies such as asking for repetition, changing speaking style, clarifying, using another language, increasing focus on the source language, the use of gadgets and non-verbal means of communication. Successful oral translation requires the translator to have high listening skills, excellent sensory, motor and cognitive abilities, rich vocabulary, cultural knowledge, stress resistance, self-control and emotional stability.

Key words: oral translation, bilingual communication, sender, addressee, translation errors, strategies for overcoming translation difficulties.